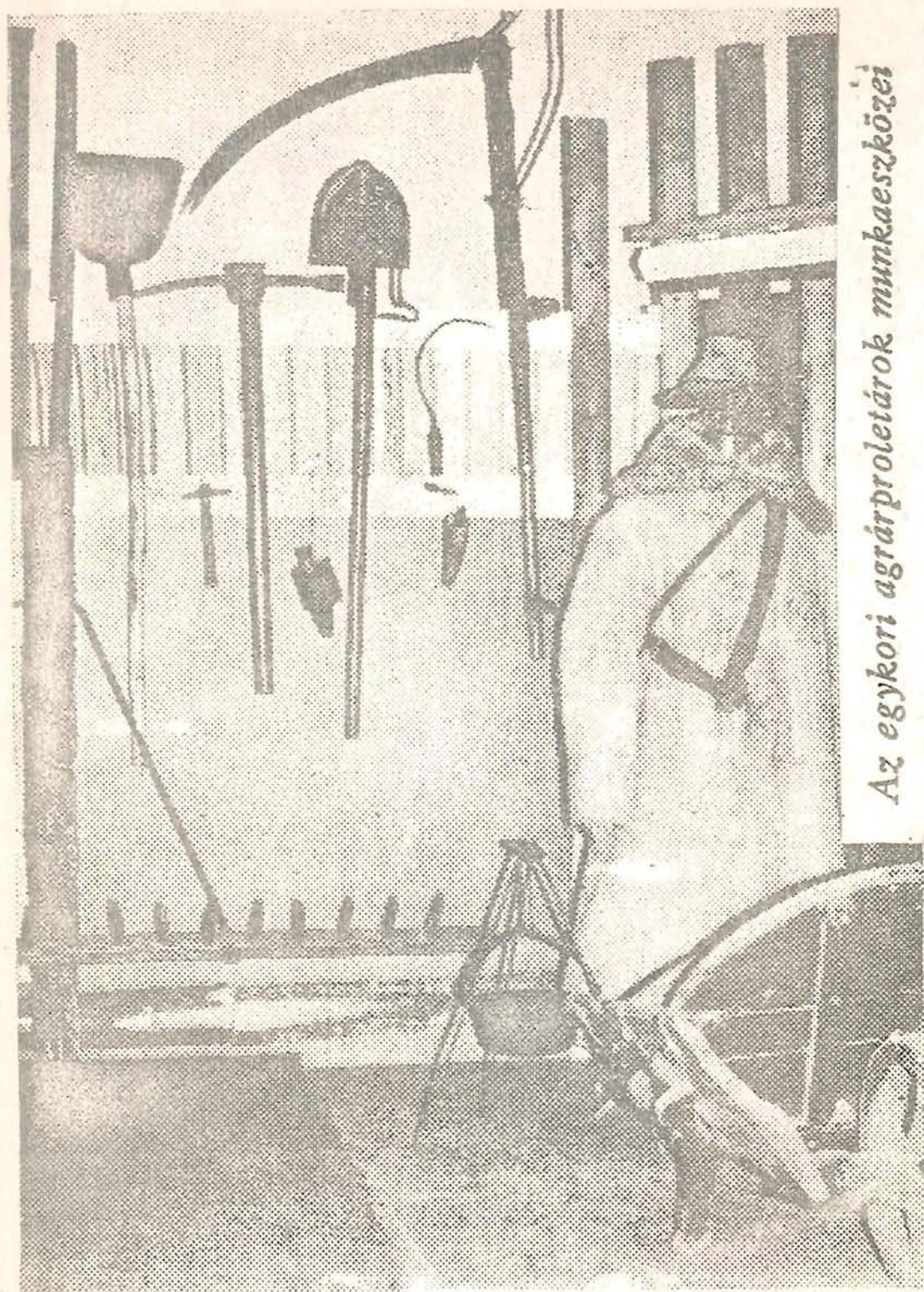

1326
Gyomaendrőd, Borsos

HÍRADÓ

Az egykori agrárproletárok munkaeszközei

ENDRÓDI HIRADÓ

Kiadja:

Az MSZMP Endrőd Nagyközségi
Pártbizottságának Agitációs és
Propaganda Központja

Főszerkesztő:

Pintér Sándor

Szerkeszti:

Az Írásos és Agitációs Csoport

A kiadásért felel:

Kenyeres István

Készült:

Az ENCI házi nyomdájában

MÁRCIUSI KÖSZÖNTŐ

60 éve tündöklik már 1919 március 21.-ének el nem halványuló fénye, semmit sem veszítve ragyogásából egy emberöltőn át. El nem muló dicsőség övezi a szabadságért, a nemzeti függetlenségért, az emberibb társadalomért folytatott harc kiteljesedését, amely a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttében valószínűsült meg.

A magyar nép évszázadokon át vivta harcat a nemzeti felemelkedésért, s küzdelmei mindig egybeestek az egyetemes emberi haladás ügyével. Így volt ez a Dózsa paraszt-felkelés, a Rákóczi vezette szabadságharc és az 1848-as márciusi forradalom zászlaja alatt indult függetlenségi harcok idején.

Küzdelmeinek eredménye először - ha rövid időre is - 1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság megteremtésével bontakozott ki, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével megindult forradalmi hullámverésben jött létre.

Része volt az egész tőkés világot megrázkódtató, a nemzetközi imperializmus egyeduralmát megszüntető, az oroszországi szovjet államot létrehozó forradalmi folyamatnak. A magyar proletáriátus győzelme tehát nemcsak a magyar nép, hanem a nemzetközi haladás ügye is volt.

Jelentősége meghaladta a nemzeti kereteket, világra szóló volt, mert a magyar munkásosztály elsőnek követte az oroszországi népeket a szocialista forradalom útján.

De világraszóló jelentősége volt azért is, mert a vértelen forradalommal, a hatalom viszonylag békés megragadásával, a magyar dolgozók valamennyi ország számára vonzó példáját adták a proletárdiktatura megteremtésének.

1919 tavaszán a magyar nép történelmében új dicsőséges korszak kezdődött el. A városok, falvak elesett, megnyomortott kérges tenyerű és görnyedt hátu proletárjai, szegényparasztjai egyenrangú polgárokká, sőt a hatalom részeseivé lettek. Emberebbé tette őket az a harc, amelyet a munkásosztály vezetésével, a földet, gyárat bitorló, munkaerejüket kihasználó régi hatalom urai ellen vívtak.

A felszabadult nép által létrehozott Magyar Tanácsköztársaság rövid négy és fél hónapja alatt teljes mértékben betöltötte a szocialista forradalom hivatását és feladatait. Új társadalmi rendet, új Magyarországot teremtett. A burzsoá állammal, a polgári demokráciával szemben állította a magasabbrendű szocialista államot, a szocialista demokráciát. A 133 nap alatt annyit tett a dolgozók érdekében, hogy az minden korábbi képzeletet felülmúlt, s ezzel ragyogó példát szolgáltatott a környező országok munkásosztályainak is.

A fiatal proletárhatalomban azonban a nemzetközi burzsoázia nagyon veszélyes forradalmi gócot látott. Várható volt,

hogy az első alkalmas pillanatban mindent meg fog tenni annak eltiprására fegyveres erővel is. Támadása minden pillanatban bekövetkezhetett.

Ezért a Tanácsköztársaság első intézkedései között létszükségletként szerepelt a proletárhadsereg mielőbbi kiépítése. A Forradalmi Kormányzótanács március 24.-én megjelent rendelete a Vöröshadsereg megszervezését írta elő.

A párt és a Tanácskormány felhívására nagyszámban tértek haza azok a magyar katonák, akik orosz földön a szovjet Vöröshadseregben harcoltak és magukkal hozták a forradalmi honvédő háború tapasztalatait.

Ugyanakkor az öntudatos munkások, parasztok tizezrei áradtak be a hadseregbe új szellemet, lelkesedést vittek magukkal. A honvédelemre való felkészülés indokolt volt, mert a nemzetközi imperializmus intervenciós tulerővel támadt a fiatal Tanácsköztársaságra.

Április 26.-án már bevonultak Békéscsabára a román csapatok. A békés megyei Népszava utolsó száma 1919 áprilisában így fordult a megye lakosságához:

... "Élet-halál harcát vivja most a magyar proletáriátus. Az egész ország szeme rajtunk van. Soha nagyobb szükség nem volt még az összetartásra, a pártfegyelemre, mint most. Védjük meg a munkásosztály, az elnyomott parasztság hatalmát, az első proletárdiktatúrát!" ...

A helyi direktóriumok irányításával működő toborzó bizottságok március végén megkezdett szervező munkája, a román csapatok általános támadása után még nagyobb eredményeket hozott. Endrődről 155 személy jelentkezett a "Fegyverbe!" felhívásra és vett részt a Tanácsköztársaságot védő Vöröshadseregben.

Az intervenciós támadás után alig telt el néhány hét s az ujonnan szervezett hadsereg jelentős sikerekkel tett tanúbizonyságot arról, hogy a dolgozó nép lelkesedése nem volt szalmaláng. Sorozatos győzelmek, különösen az északi hadműveletek során elért sikerek elsősorban a magyar munkásosztály hazaszeretetével, ügyének igazságosságába vetett hitével magyarázhatók.

Hősi küzdelmei a néphatalom védelmében méltó folytatását, ugyanakkor magasabbrendű állomását képezték azoknak a harcoknak, amelyeket a magyar nép évszázadokon keresztül szabadságáért, az elnyomás és a kizsákmányolás lerázásáért vívott.

Lenin így írt a Tanácsköztársaság védőihöz küldött üzenetében: "Az a háború, amelyet ti viseltek, az egyetlen jogos, igazságos forradalmi háború . . . a dolgozók háborúja a kizsákmányolók ellen, háború a szocializmus győzelméért."

A Magyar Tanácsköztársaságot azonban 1919 nyarán sem a bámulatba ejtő hősiesség, sem a proletárszolidaritás nem tudta megmenteni. A nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulása következtében szabadon érvényesülhetett az intervenció sorozatos tulereje. Bár a tanács hatalmat az ellenforradalmi tulerő

legyőzte, azok a dicső harcok, amelyeket a magyar nép a proletárdiktatura zászlaja alatt vívott nem voltak hiábavalók.

A forradalom vívmányait dolgozó népünk tovább védelmezte és a munkáshatalom leverése, az azt követő fehér terror ellenére is a megmaradt kommunista csoportok, illegálitásban dolgoztak tovább a párt akkori célkitűzéseinek megfelelően.

A magyar dolgozó nép hűségesen őrzi a korábbi nemzedékek harcos hagyományait. Elődeinek vallja a vöröskatonákat, akik fegyvert fogtak az első magyar proletárdiktatura védelméért. Büszkék vagyunk azokra, akik bátran vállalják a veszélyt, önfeláldozó magatartásukkal, sokszor életük árán is küzdöttek az új kizsákmányolástól mentes társadalom, a szocializmus megteremtéséért.

Most, a Tanácsköztársaság 60. évfordulóján a vöröskatonák hősiességére emlékezve, őszinte tisztelettel és megbecsüléssel köszöntjük valamennyiüket, - kegyelettel emlékezve a már elhunytakra - akiknek hazaszeretete, helytállása ma is példaként áll előttünk.

A Magyar Tanácsköztársaság fennállásának dicsőséges története messzemenően bizonyítja a lenini tanítás és az orosz bolsevik párt forradalmi tapasztalatainak igazát.

Létrejötté a magyar munkásosztály félévszázados harcának legnagyobb győzelme volt. Fennállása rövid időszaka alatt olyan kimagaslót alkotott, melyre méltán büszke lehet dolgozó népünk.

Története, alkotásai igazolták, hogy csak a munkásosztály képes megoldani a magyar társadalom problémáit.

Emléke erőt és bátorítást adott a kommunistáknak, dolgozó népünknek az ellenforradalmi fasiszta rendszer elleni harcban.

Ha el is bukott az első magyar proletárhatalom ennek emléket a 25 éves Horty-rendszer diktaturája sem tudta kiölni a szivekből.

Ahogy Gábor Andor írta a Tanácsköztársaság egyik évfordulójára: "Időben tőle egyre távolabb,
Lélekben hozzá egyre közelebb,
Emléke bennünk nemcsak megmarad,
De növe nő . . ."

Nem halványult el az emlék a negyedszázados súlyos fasiszta elnyomás alatt sem. Az illegalitásba kényszerült párt éberren tartotta a szivekben élő reményt. A hamu alatt szunnyadó parazsat táplálták a "Polányi Máték", a "Hunya Istvánok" községünkben is.

A dolgozó nép felszabadulásában vetett hitét nem törte meg a féktelen terror, az üldöztetés, de legjobbaink fizikai megsemmisítése sem.

Emlékezetünkben mélyen rögződött 1935 gyászos tavaszának emléke, amikor a községünk lakóinak jogos követeléseire Csendőr sortűz volt a válasz.

Védtelen emberek, nők, férfiak vére festette vörösre a piacteret. A halottak és sebesültek ártatlanul kiömlött vére nem merül a feledés homályába sohasem. Kegyelettel emlékezünk az áldozatokra és mély tisztelettel mindazokra, akik a hosszú harc alatt életüket nem kimélve küzdöttek népünk szabadságáért.

A sok áldozat nem volt hiábavaló. Nem, mert jött 1945 tavasza, a felszabadulás. A keletről jövő tavaszi szél, a szabadság szele új életet keltett a szivekben. 1945 márciusában viharra tornyosulva söpört végig a vérrel, verejtékkel áztatott, háboru szántotta egész magyar földön, maga előtt kergetve az évszázados elnyomást, a fasiszta hódító törekvést minden barbárságával.

- . -

Népünk igazi szabadságát a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban kikovácsolódott szovjet hadsereg, a magyar kommunisták legjobbjával együttműködve, a hitleri fasiszta erőkre mért döntő csapás során vivta ki számunkra.

A kommunista nemzedék, amely 1919-ben magasra emelte a szocializmus zászlaját, negyedszázad múltán megérhette a győztes másodikat. A történelmi hála és elégtétel e nemzedék iránt méltóbban ki sem fejeződhetett volna.

Szabadságunkat véglegesen a szovjet hadsereg hősieis harca és mérhetetlen áldozata révén nyertük el, ezért népünk szívében örökké él a hála és az emlékezés azon szovjet harcosok iránt, akiknek a sors a magyar földet juttata örök nyugvóhelyül. Soha nem szabad, hogy elfeledjük azt a hatalmas történelmi segítséget, amit a Szovjetuniótól kaptunk.

Községünk dolgozó népe a munkásság, a parasztság, az értelmiség s az egész lakosság ma a 35. szabad márciusán köszönheti a Tanácsköztársaság 60. évfordulóját.

Köszönti a márciusi forradalmakban fogant eszme megvalósulását, korunk marxizmusának élő, eleven kibontakozását, amelynek zászlaját hat évtizeddel ezelőtt az idősebb nemzedék bontotta ki s azt a felszabadulás után egy fiatalabb nemzedék segítségével emelt magasra. Ma ez a zászló szabad, szocializmust építő országunk felett leng, mutatva az utat egész népünk szebb holnapja felé.

Köszöntünk március a dolgozó endródi nép jövőbe vetett hitével. A békében, a szocializmus teljes győzelmében vetett hittel és soha nem feledve 1919. márciusát, amelynek emlékéből, dicsőséges történetéből nap- mint nap erőtmerítve vesszük előre a szocializmus ügyét, a dolgozó ember ügyét.

Lányi Sarolta

Tavaszi 1919-ben

*Ropognak a tavaszi csontok —
Boldog az ember, máris boldog.*

*Fakadnak a tavaszi nedvek —
Jegy nélkül kapjuk a jókedvet.*

*Fészket keres vidor madárhad —
fészke lesz embernek, madárnak.*

*Didereg a zsugori vénség —
fütyörész a dolgos szegénység.*

*Mindenkié az üres asztal —
mindenkié a teli asztal.*

*Vörös lobogók lobognak,
vörös katonák robognak.*

*Gyermekek játszanak, dalolnak.
Az ő szemükben ragyog a Holnap.*

Zelenka János endrődi apátplébános jelentése:

Endrőd község 1916. évi forradalom és proletárdiktatúra idején

- Részletek -

A szomorú igazságok szemelőtt tartom rá kell mutatnom a azon szomorú előzményekre, melyek tisztességes és becsületes népünk ezen fájdalmas és erkölcsi bukását előkészítették. Előre bocsájtom azt, hogy Endrőd község 14 ezer lakosságú népe mindössze 26 ezer kat.földjén keresi mindennapi megélhetését. A mintegy 6000 holdból álló uradalmon kívül egyes gazdák, főképp Kondoros táján /Hunya/ 200-300 holddal bírnak a szegény földművelők tulnyomó része 5-10 holdas parcellákon a Körösön tuli vagy páskumi sziken nyomorog.

Továbbá tekintve azt, hogy a községben sem számottevő kereskedelem, sem nagyipar nincs, így a lakosság 75 %-a csak napszámos és kubikus munkából él, így igen közelfekvő a ma-

gyarázat, honnan származik az elégedetlenség, az irigység, a mások vagyonának meg nem becsülése.

A földnélküli, vagy mint most fogcsikorgatva mondják, "nincstelen nép", hogy hozzátartozóinak megélhetését biztosítsa miután helyben foglalkozást nem kapott, keresete nem volt, messze vidékre, Szlovénia, Horváthország vagy a felvidékre kisebb nagyobb csoportokba vándoroltak, vagy vasut és gát munkálatoknál mint kubikusok némi keresethez jussanak. Ott maradtak hónapokig, visszatértek régi tűzhelyükhöz, de már ezek sajnos nem a régi és becsületes endrődiek voltak; tanultak ott társaiktól sok rendbontó és világfelforgató dolgokat és azt nagy hanggal hirdették a földmivelők és polgári körökben.

Akadtt hallgatója elég, kik mohón szedték be a szájuk szerinti beszédet. Kelethektek utána sűrű kivándorlások Amerikába, a folytonos gyülekezéssel a szociálszervezeti klubokban, meg a szociáldemokratikus lap olvasása.

Egyszer-mászor egy-egy nagyszájú szakbárs a vidékről, ki szóval tartotta a könnyen hívő szerencsétlen népet, mely arany tiszta igazságnak vette a Népszava kommunista kirohanásait. Elő volt készítve tehát a talaj. Megdolgozták alaposan a szegény tudatlan népet.

Kárba vezett mostmár minden jóakaratu figyelmeztetés, buzdítás. A keresztény népszövetségbe való csoportosítás, a gyakran tartott közművelődési előadás, sőt még a szószék-ről tartott evangéliumi oktatás, az mind süket fülekre talált.

Mikor pedig kitört a háboru, a falu ereje hazafias kötelezettségeit a harcban teljesítette. A bevonultak itt-hon maradt családtagjai nagyobb nyomorral küzdöttek.

Az államtól kapott hadisegély csak arra szolgált, hogy még jobban növelje az elégedetlenséget, a munkátlanságot. E téren kitűntek a kubikusok feleségei, akik hangos panasszóval ostromolták egyre a községházát, mindig nagyobb segélyeket követelve, mindig másokat izgattak, dolgozni nem akart senki, úgy mondták, a községnek kötelessége őket eltartani.

Szomorú esemény színhelye volt az 1918. október végén kitört forradalom gyászemlékü napjaiban Endrőd, melynek lakossága minden időben csendes valláserkölcsei magánéletében, hazafias érzületében kitűnt... Azonban a szerencsétlen végű világháború, a rettenetes szenvedések, súlyos aggodalmak és gyötrelmek nagyon megingatták azon alapokat... A harctérről hazatért katonák fékevesztett vad indulata a faluban egyszerre annyi botrányt okozott, hogy rémületbe ejtette a község apraját-nagyját... November 1-én több részeg katona, szövetkezve ordító kubikus asszonyokkal és esetlen suhancokkal sötét éjjel bebarangolta a falu utcáit éktelen zajjal, sivalkodás és lövöldözésekkel felverték nyugalmából a lakosságot. Kifosztottak négy zsidó kereskedőt, a fogyasztási szövetkezetet, egy kocsmárosnak összes készletét és berendezését tönkretették, több magánháznak az ablakait beverték. És ezt mind tehette a vadállatias dühtől tajtékzó tömeg, nem akadt egy ember sem, ki a gonosz hordának ellenállott volna, hanem mind félelemtől rettegve elbujt, szabad prédának engedve mindenét. A nyomorult, dologkerülő asszonynépség egyébként már előzőleg talált bő alkalmat rablási dühének kielégítésére: midőn Gyomán a vasutállomásnál egy tehervonatot teljesen kifosztottak, Nagylapo-

son pedig egy petróleumot szállító vonatot megállásra kényszerítették, teljesen kirabolták a petróleum tartályokat, vedrekkel, kannákkal vitték kacagva a zsákmányt, olyan nyugaltsággal, mintha magától érthető dolog volna.

A katonák otthon lévő nejei hozzászórtak, hogy rendes hadisegélyt kapjanak a községhez, s azt szüntelenül égtelen káromkodások közt ostromolták, hogy azonnal és minél több pénzhez jussanak...

A pénzhez könnyen jutott nép féktelensége határt nem ismert. volt minden héten két-három vörösbál, ahol a cigányzene mellett, kártya és dárúdó, mert úgy szólt a rendelet, hogy a hazatért, sokat szenvedett harcosokat szórakoztatni, mulattatni kell... Fejtetőre lett állítva minden, és védelem sehol....Az alatt a szegénység és nyomoruság mind nagyobb mértékben terjedt, már kocsmára, muzsikára nem igen tellett. Kenyér után kiállított a nép.

Községi adakozás folyt a templomba a falu szegényei számára. Nem is zárkózott a vagyonosabb népség az igazi szegénység könnyörgő szavai előtt, folytak is a pénzbeli adományok, kenyér ruhanemű, fűtőszer stb.

De ez mind elegendő nem volt! Az elégedetlenség és a nyugtalanság csak nem akart apadni, sőt fokozódott. Erről pedig gondoskodva lett, hogy a népet még jobban izgassák, bolondítsák.

Nem mult el egy vasárnap vagy csütörtöknap midőn tömegesen található volt a nép, hogy a piacon, az utcákon Pestről lerándult öblöstorku lázítók politikai irányítói órákig ne tömték volna a hiszékeny és félrevezetett népet, amelyet a megjelent és köztük szétszórt lázító röpiratok és kommunista újságok úgy megváltoztattak őket, hogy az egykoron

endrődi jámbor, becsületes és istenfélő népre alig lehetett ráismerni.

...Gonoszságuk annyira vetemedett, hogy karácsonykor a szokásos éjféli szentmisét történhető provokáció miatt megtartani nem lehetett, ilyen nagy 14.000 lakosságu tiszta katolikus községben. A nép rémülete ugyanis azt hangoztatta, hogy a vezérek éppen akkor a levegőbe röpítik a templomot mindenestül.

Igy fájó gyötrelmek között virradt ránk az 1919-es év.

A földművelők egyletében, a polgári körben, szakszervezetben állandóan nagy tömegben folyt a tanácskozás a földosztásról. A mindig elégedetlen, s foglalkozás nélküli kubikus nép, mely Endrőd községnek többmint 2/3-át képezi, reggeltől-estig egyebet sem csinált, minthogy a község határát magukközt felosztották...

Nagy előkészület előzte meg a ... epét, melyét felsőbb utasítás folytán ezévből rendkívüli módon kellett megünnepelni.

És csakugyan március 15-én nagy tüntető felvonulást rendezett Endrőd a szomszédos Gyoma községgel együtt. Kibontott nagy vörös zászlók alatt a Marseillet harsogva Gyomáról hullámzott a nép Endrőd főutcáin keresztül a Piacra. A nép ünneplőben, verescédulákkal, a kalapjukon felirattal "Világ proletárjai egyesüljetek". A nép sorában többnyire vereskendős vagy ruhás asszonyok és ordító gyerekek voltak. A piacon roppant tömeg gyűlt össze. Egyik lázító szónoklat a másikat érte, nem volt vége se hossza a sok sületlen beszédnek, mégolyanok is beszéltek, kiknek semmi közük sem volt az egészhez, de a terror miatt gyávaságból ők is kiabáltak.

A proletárdiktatura Endrődön március 27-én alakult meg. Mégpedig egyenlőre Czmarkó Mátyás földmivel dobával kihirdette, hogy ő veszi át a község igazgatását és feltétlen engedelmességet követel. Ezen megbízása csupán 1 napig tartott, mivel Bartos Pál, szintén földmivel, nyilvános döntés útján megválasztott emberekkel megalakította a direktóriumot...

A takarékpénztárhoz tudatlan népi biztosokat rendelt, továbbá az összes üzletről, 2 gyógyszertárról leltárt vétett fel. A nagylaposi bér gazdaságot kommunizálta, s a gazdaságot 3 ellenőrzésre rendelt emberére bízta, természetesen óriási fizetés kiutalása mellett.

A marha és sertésállományt elprédázták és a gazdaságnál nagy tisztítást vittek véghez...

A proletár diktatura Bartos Pál földmivel és Szabó István tart. hadnagy elnöklete mellett teljhatalmat magához ragadva kommunista elveiknek terjesztésére és végrehajtására permanens gyűléseket tartott. Első sorban kihirdették, hogy a vallás csak magánügy,....

Az összes iskolák államosítását kimondották. Az egyháznak az államtól való elválasztását és a javak közösségét....

A szeszes italok kiszolgáltatása és élvezete tilos volt. A kocsmárosnak megtiltották a bor, pálinka kimérését és ezáltal józanságra szoktatták a népet, de ám már nem akadályozhatták meg, hogy titokban és magánházaiknál szenvedélyöket ki ne elégítsék. Megkezdték a bor rekvirálását. A hordókat lepecsételték és elkommunizálták. Így történt a plébánián is, ahol két vörös kiküldött elvtárs nagy kegyesen két hordó bort rekvirálni akart, a tulajdonos tiltakozására az egyik jobb érzésű elvtárs nagy

kegyesen megengedte, hogy az egyik hordó bor maradjon
misebornak, mert hát mi történnék a faluban, hogy bor
hiányából misézni sem lehetne és a templomot be kellene
zárni.

Az alatt az oláh megszállás mindjobban közeledett...
Végre április 27-én nagyobb tömegek is és társzekerek
rohantak ki a faluból Mezőtúr felé....
Fél felé már tiizta volt a falu... Érzékeny kárt szenvedett
a község a közvagyonban...
De azért nagyobb a kár erkölcsi téren. A mély vallásos
érzületről, becsületességről és munkásságról ismert község
szakítva tisztességes és honnfenntartó erényeivel lejtőre
került és rohamosan süllyedt a becstelenség és gyalázat
örvényébe.

Endrőd, 1920. augusztus 27.

Zelenka János sk.
apátplébános

A gyohai járás főszolgabírájától.
1251/1926.sz.

Alispán, Urnek

G y u l a

1159/1926.sz. művezető rendeletére a kiadott iratokat azon
jelentéssel terjeszttem be, hogy a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége endrői csoportja megalkulásának tudomásulvételét nem
véleményezem.
Megállapítás szerint a csoportnak Hunya István is tagja,
akit Alispán ur szélsőséges irányban kifejtett tevékenysége miatt
11741/1926.sz.határozatával rendőri felügyelet alá helyeztettyük.
Csak tagja Gubuznai Géza endrői lakos is, kinek f.évi január havá-
ban kifejtett és a fenálló társadalom rend és béké megbontására irá-
nyuló működéséről 680/1926.sz. alatt tettem jelentést.
Endrőd község elöljáróságának jelentése szerint a proletár-
diktatúra alatt a csoport tagjai közül kerültek ki a legerősebb har-
cosok és direktoriumi tagok. Olyan egyesület részéről tehát, amelynek
ilyes tagjai vannak, az állam biztonsága, vagy a társadalmi rend és
béke szempontjából csak veszélyes és káros működés várható.
G y o n a, 1926.évi május hó 24.

főszolgabíró

Amiért a főszolgabíró 1926-ban sem engedélyezi
a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége endrői csoportjának
megalakítását

FORRADALOM

Megindult a föld s a vén Duna árja
 Most visszafelé foly!
 Felröppen a komor ég homlokára
 Egy nagyszerű mosoly:
 A forradalom vörös hajnala.

Elvesztettük a Cézárak csatáját,
 Gonosz volt, drága volt;
 Még kínja, gyásza századokra fáj át.
 Míg csak a sárga Hold
 Apró sirokra hinti fátyolát.

De vérkeresztiséged, dicső Szabadság,
 Szenteit Forradalom,
 Olcsóbb áron istenek nem adják!
 Azért hát zengj dalom:
 Siralomba szőtt öröm-éneket.

Síratom a levágott milliókat.
 Testvérem valahány;
 De ujjongva köszöntöm, rohanó had,
 Új korszak hajnalán:
 Világmegváltó nagy hatalmadat.

Mit ezer év vergődő szenvedése
 Lesirni nem tudott:
 Lehoztuk egy rövid nap-lebbenésre
 Az örök csillagot,
 A népszabadság fényes csillagát!

S akaratunk ormára most kitűzve:
 Utunk már nem sötét!
 Megfürdetjük e halhatatlan tűzbe
 Bus lelkünk börtönét -
 És kirohannak a bezárt rabok.

A rab gondolatok dalolva szállnak
 Száz barikádon át,
 Hogy elharsogják a szabad világnak
 Új napunk mámorát,
 Születésünknek édes örömét.

Fut a király! Elgördült koronája
 Egy vértengerbe hullt.
 Sötét koporsó fut az éjszakába -
 Halottja: régi Mult.
 Ez nem fog föltámadni már soha!

Petőfi! Drága szellemed lenéz ránk,
 És tudjuk, hogy örül,
 A te lelkedből lobbant e merész láng
 Mely most szövétnekül
 Lobog egy talpraállott nép előtt.

CSENDŐRSORTÚZ ENDRÓDÓN

Nem először, de utoljára dördült csendőrsortúz Magyarországon az agrárszegényekre 40 évvel ezelőtt, 1935. március 20-án. A tavaszi délutánon mintegy háromezer főnyi védtelen tömegre villantak a gyilkos torkolattüzek. A kivezényelt csendőrök háromszor húzták meg egymásután fegyverük ravaszát. Hét halott, negyvenegy sebesült maradt Endrőd főterén. „A tömegben sokan voltak gyermekek... Az egyik halálos áldozat Guricza Bálintné. Vele két élet pusztult el. Egy hónap múlva született volna meg gyermeke” – írta ugyancsak 40 évvel ezelőtt a *Népszava* kiküldött munkatársa. Az események megértéséhez azonban távolabbról kell indulnunk. Távolabbról és mélyebbről. A kérdésre, hogy miért kellett ismételtén hét szegénynek áldozatul esnie, csak a távlatokat nyitó történelem adhat feleletet.

Az 1848-ban felszabadított jobbágyság mintegy kétharmada már csak hózzal és egy-két hold földdel vagy azzal sem rendelkezett. Zseléléremberek voltak tehát. Számuk a keszöbi évtizedek során sem apadt; ellenkezőleg, folytonosan növekedett. Érthető okokból. Hiszen az ország földterületének mintegy fele néhány ezer nagybirtokos kezében összpontosult, másik felén pedig az ország népességének közel háromnegyedét kitevő parasztság volt kénytelen osztozkodni. A nagybirtok hatalmas tábláit a polgári államszervezet s a földmagántulajdon jogrendje egyként védte – tőlük és ellenükre. A kiegyezés után felgyorsult ugyan az ipar fejlődése, de nem olyan mértékben, hogy a földből kivetetteknek munkaalkalmat, kenyeret tudott volna adni. A század végén már családok százezrei vergődtek kegyetlen szorítóban, kitörni sem erre, sem arra nem lehetett.

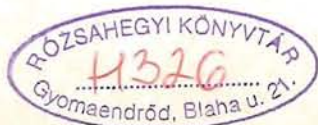
„Fenyegető földéhség, morajló parasztmozgalmak és sorvasztó kivándorlás jelezték – írja Szabó István –, hogy a parasztság belsejében súlyos válság sebe nyílt meg.” Valóban: földhöz nem juthattak, a városok pedig nem tudták befogadni őket. A több milliós agrárszegénység útja így háromfelé vezethetett. Egy részük hajóra szállt és elvándorolt a tengerentúlra. Így „tántorgott ki Amerikába másfél millió emberünk” Máshol – ahol erre némi lehetőségük nyílt – küszködve, szinte naponként birkózva fenn- és megmaradásukért, de lerakták az alföldi kertkultúrák alapjait (szentesi zöldség, makói hagyma stb.). Azok pe-

dig, akik falujukat elhagyni nem tudták, s a küszködéses pályára sem léphettek, fellázadtak. Szektákba vagy agrárszocialista szervezetekbe tömörültek, a „néma”, vagy a „hangos” forradalom híveivé szegődtek. Egy új, szinte már bibliai értelmű, jobb világ eljövetelét váró remények fészkeltek be magukat az oly sokszor kenyértelen napok elé néző szegények tudatába. Ők adták potenciálisan, de nemegyszer ténylegesen is a társadalmi forrongások tömegerejét.

Nemcsak nálunk, Kelet-Európa valamennyi agrártársadalmában hasonló kép fogadhatta akkor a körültekintőt. A kapitalizálódás gazdasági-társadalmi törvénye bomlasztotta itt is a parasztságot. Csakúgy, mint korábban kontinensünk nyugati térfelén. A parasztok földtől való megfosztásának első és igen kíméletlen történelmi szakasza volt ez. Csakhogy amíg ott a folyamat századokra elnyúlva, addig itt sokkal rövidebb idő alatt és merőben más körülmények között zajlott. A folyamat lefutása sűrített, töményebb és robbanékonyabb volt tehát. Mert fokozottan folyt ugyan a parasztok elválasztódása a földtől, de „hév lelküknek” nem volt hová lennie. Sorsuk mikénti megoldásán ezért állt vagy bukott társadalmi és nemzeti felemelkedésünk ügye. Mi több: a megmaradás egyik alapkérdése, a progresszió próbaköve volt ez. Annak kellett lennie, már csak tömegüknél fogva is. Hiszen a földtelenek és az egy-két holdas törpebirtokosok, egyszóval: az agrárszegények az ország népességének közel felét alkották.

Nem ok nélkül jelentkeztek tehát a közélet porondján kontinensünk keleti térfelén – épp a századforduló táján – különböző jellegű és típusú parasztpártok, s bontakoztak ki igen erőteljes parasztmozgalmak. Olyan pártok és mozgalmak, melyeket Nyugat-Európa nem ismert, nem értett. „*A kelet-európai parasztpártokat – írja poszthumusz kötetében Veres Péter – a Balti tengertől a Fekete-tengerig és az Adriáig – lengyelek, csehek, magyarok, románok, bolgárok, szerbek, horvátok – a kései feudalizmus és az elkésett polgárosodás hívta elő.*” És még valami. *Az éppen akkor bontakozó munkásmozgalmak, szerveződő munkáspártok, s az utóbbiak jóvoltából mind szélesebb körökben terjedő szocializmus eszmeáradatai adtak jelentős lökést a fellángoló paraszti küzdelmeknek.*

Sokat ígért, mert a jövőt hordozta a két osztály, a két mozgalom találkozása, egymásra találása. A helyzet adott volt, az erők is készen álltak már, mégis a szociáldemokrata párt megalakulása, kisugárzó hatása kellett, hogy az agrárproletárok harciasabb csoportjai az 1890-es évek elején szervezett mozgalmakba tömörüljenek, s jogaikért síkra szálljanak.

Európa egyik legegészségtelenebb és legigazságtalanabb birtokmegosztási szerkezete, a nagyfokú föld- és munkanélküliség olyan szociális feszültséget teremtett, amely az 1890-es évek elején, s elsőnek épp a Viharsarokban szükségképpen robbant. A mozgalmak társadalmi ereje és tömege az alföldi parasztvárosok agrárproletárságából verbuválódott. *Az egymásra találást szinte szimbolizálják az első zendülések: Orosháza és Békéscsabán 1891-ben május 1-re, a munkásosztály nemzetközi ünnepére készültek az agrárszegények.* A provokáló hatalom azonban kíméletlen megtorlással válaszolt. Itt dördültek először csendőrsortűzek. Áldozatuk számos sebesült, Csabán egy halott. Ugyanez év nyarán a battonyai földmunkások zendülését fojtotta vérbe a mindig provokáló és könyörtelen államhatalom.

Három évvel később a viharsarki agrárszocialista-mozgalmak élére olyan kiváló jellemű ember állt, mint *Szántó Kovács János*. „Én ti néktek és magamnak nem könyöradományt és nem alamizsnát kérek – mondotta a hódmezővásárhelyi földmunkáskör elnökévé választásakor. – Mi dolgozni és élni akarunk – . . . Én a ti emberetek vagyok, közületek való, aki nehéz életetek osztályosa.

Ott állok mellettetek, benneteket soha el nem hagylak.” De a szervezkedő, majd fölzendülő vásárhelyiek is ugyanolyan megtorlásban részesültek, mint a három évvel korábbiak. Szántó Kovács Jánost és huszonhat társát börtönbe vetették.

A munkás- és agrárszocialista mozgalmak útjai azonban – szomorú – csakhamar jó időre elváltak. Nem az osztályok útjai keresztezték egymást, hanem a vezetők elgondolásai. A különválást azután huszadik századi történelmünk alaposan megsínylette.

A meg nem értés okai persze kölcsönösek és kétoldalúak lehetnek, elmarasztalnunk mégis azokat kell, akiknek doktrinér szemlélete és téves szövetségi politikája történelmünk egyik legfontosabb fordulóján, 1918–1919-ben szinte végzetesen megbosszulta magát. Akkor, amikor a közép-kelet-európai haladás és a magyarság ügye forgott kockán.

Az SZDP a nyugat-európai munkáspártok ideológiáját anélkül vette át, hogy a hazai viszonyokra a legkisebb mértékben is tekintettel lett volna. Doktrinér álláspontja nem számolt a Kelet-Európában fekvő, s a nyugatiakétól, láthattuk, számos ponton elütő ország reális társadalmi viszonyaival. Az SZDP vezetősége akkor, s ami még leszűjtőbb: azután is több mint három évtizeden át (1930-ig) a birtokos parasztságot, törpét és nagygazdát egyaránt, egységesen pusztulásra ítélte, kövekezképpen a politikában leírandó masszának tekintette.

Agrárpolitikájuk igen keskeny látószöge csupán a nincstelen földmunkásság gondjából, bajából fogott be valamit. Nekik sem ígérve per-

sze legfőbb álmuk teljesítését, a földhöz juttatást, csupán bérköveteléseik némely pontját szorgalmazva, a munkafeltételek javítását állították volna mozgalmi küzdelmeik középpontjába. A „kisüzem – nagyüzem” elméleti síkján mozogva, s csak az utóbbi létjogosultságát ismerve el, nem értették és elvetették a földreform gondolatát. A nagybirtokrendszer felszámolásában s a soron levő polgári-demokratikus forradalom megvívásában (ha és amikor forradalomra gondoltak) nem a parasztságot tekintették a munkásosztály természetes szövetségésének, hanem a progresszív burzsoáziát.

A századfordulón nem ok nélkül vált ki az SZDP-ből és alakított új pártot előbb a talpig becsületes és tragikus sorsú *Várkonyi*, majd a kevésbé tiszta kezű és kalandor természetű *Mezőfi*. A meg nem értés volt a legfőbb oka annak is, hogy oly élesen támadták a szövetségi jobbot pedig többször is felajánló, s a parasztság egészét tömöríteni óhajtó békéscsabai *Áchim L. Andrást és pártját*, a Magyarországi Független Szocialista Parasztpártot.

E megállapítások nem a mindig könnyebb utólagos ítékezés szüleményei. Nem a múltba néző szubjektív szándéka, hanem a kor valóságos példája lehet az értékmérőnk. A lenini agrárpolitika példája, amely idejében felismerve a kelet-európai társadalmak eltérő és valóságos viszonyait, osztálypolitikája gerincét a munkás-paraszt szövetségre építette.

Az erőknek, melyeket a téves megítélés hajdanában egymástól elválasztott – s miután a tévedés magát épp a kudarcokban felfedte –, szükségképpen újra találkozniuk kellett. Egymásra találniuk a munkás és paraszti törekvéseknek, a munkás- és parasztmozgalmaknak. Lenin hatására, érthetően, előbb az illegalitásba kényszerített kommunisták, majd öt évvel később, 1930-ban a legálisan dolgozó szociáldemokraták is felülbírálták korábbi nézeteiket, s a parasztsággal való szorosabb szövetség s egy radikális földreform szükségessége mellett foglaltak állást. A fasiszmus előretörése azután tovább mélyítette a helyes felismeréseket. Kiteljesedését, csúcspontját az egymásra találás azonban csak az 1945-ös földosztásban érthette el.

Az újra egymásra lelt erőkre is dördült az utolsó csendőrsortüz 40 évvel ezelőtt. Három évvel korábban a Zala megyei Pacsán, most pedig Endrődön. S nem egészen véletlenül éppen itt. Nemcsak a levéltári forrásokból, de ma már egy, a minap megjelent emlékiratból is szinte plasztikusan követhető az a folyamat, amely a viharsarki földmunkásmozgalmak idegrendszerében Endrődöt jelentős központtá növelte. *Hunya István*, endrődi kubikos, ma a MEDOSZ elnöke, megjelent visszaemlékezéseiből („Emelt fővel”) is tudjuk, hogy a település

sze legfőbb álmuk teljesítését, a földhöz juttatást, csupán bérköveteléseik némely pontját szorgalmazva, a munkafeltételek javítását állították volna mozgalmi küzdelmeik középpontjába. A „kisüzem – nagyüzem” elméleti síkján mozogva, s csak az utóbbi létjogosultságát ismerve el nem értették és elvetették a földreform gondolatát. A nagybirtokrendszer felszámolásában s a soron levő polgári-demokratikus forradalom megvívásában (ha és amikor forradalomra gondoltak) nem a parasztságot tekintették a munkásosztály természetes szövetségésének, hanem a progresszív burzsoáziát.

A századfordulón nem ok nélkül vált ki az SZDP-ből és alakított új pártot előbb a talpig becsületes és tragikus sorsú *Várkonyi*, majd a kevésbé tiszta kezű és kalandor természetű *Mezőfi*. A meg nem értés volt a legfőbb oka annak is, hogy oly élesen támadták a szövetségi jobbot pedig többször is felajánló, s a parasztság egészét tömöríteni óhajtó békéscsabai *Áchim L. Andrást és pártját*, a Magyarországi Független Szocialista Parasztpártot.

E megállapítások nem a mindig könnyebb utólagos ítékezés szüleményei. Nem a múltba néző szubjektív szándéka, hanem a kor valóságos példája lehet az értékmérőnk. A lenini agrárpolitika példája, amely idejében felismerve a kelet-európai társadalmak eltérő és valóságos viszonyait, osztálypolitikája gerincét a munkás-paraszt szövetségre építette.

Az erőknek, melyeket a téves megítélés hajdanában egymástól elválasztott – s miután a tévedés magát épp a kudarcokban felfedte –, szükségképpen újra találkozniuk kellett. Egymásra találniuk a munkás és paraszti törekvéseknek, a munkás- és parasztmozgalmaknak. Lenin hatására, érthetően, előbb az illegalitásba kényszerített kommunisták, majd öt évvel később, 1930-ban a legálisan dolgozó szociáldemokraták is felülbírálták korábbi nézeteiket, s a parasztsággal való szorosabb szövetség s egy radikális földreform szükségessége mellett foglaltak állást. A fasizmus előretörése azután tovább mélyítette a helyes felismeréseket. Kiteljesedését, csúcspontját az egymásra találás azonban csak az 1945-ös földosztásban érhetette el.

Az újra egymásra lelt erőkre is dördült az utolsó csendőrsortűz 40 évvel ezelőtt. Három évvel korábban a Zala megyei Pacsán, most pedig Endrődön. S nem egészen véletlenül éppen itt. Nemcsak a levéltári forrásokból, de ma már egy, a minap megjelent emlékiratból is szinte plasztikusan követhető az a folyamat, amely a viharsarki földmunkásmozgalmak idegrendszerében Endrődöt jelentős központtá növelte. *Hunya István*, endrődi kubikos, ma a MEDOSZ elnöke, megjelent visszaemlékezéseiből („Emelt fővel”) is tudjuk, hogy a település

már a századfordulón az agrárszocialista mozgalmak egyik fontos góca volt. S a Tanácsköztársaság leverése után, a korábbinál lényegesen mostohább körülmények között, éppen *Hunya István* és elvbarátai a hagyományok erejére építve szervezték tovább a mozgalmat. De ennél többet is tettek: *már a búzasz évében kommunista sejtet építettek ki, így kapcsolva össze újra a forradalmi munkás- és paraszti erőket, a mindennapos küzdelmeket és a távolabbi célokat.*

A 26 000 holdas és 15 000 lelkes Endrődnek több mint kétharmada agrárproletár és 1–2 holdas szegényparaszt volt. Csak ebben az egy községben is több mint 10 000 lélek! 1935 tavaszán a totális diktatúrára készülő Gömbös Gyula le akarván számolni a bukott *Bethlen István* körül tömörülő úri ellenzékkel, új választásokat írt ki. A mindig ellenzéki Endrőd persze most sem a szociális demagógiával oly bőkezűen bánó Gömbös-kormány jelöltjét figyelte. Más nem indulhatván, az ellenzéki kisgazdapártét támogatták. Március 20-án azonban a jelölt egy órával később érkezett Endrődre, mint ahogy a választási gyűlést engedélyezték. A helyi hatalmasságok fel akarták oszlatni az összeverődött tömeget. A kijátszást azonban jogtalannak érezve, az egybegyűltek nem tágitottak. Csakhamar újabb fegyveres erősítés érkezett, s a sortűzek pillanatok alatt eldőrdültek.

A parasztmozgalmakkal, a mozgalmak hőseivel és mártírjaival mostohán bánt a kor, s mostohábban, mint lehetne és kellene, az utókor is. Méltatlan mellőzésüket akarná jóvátenni, más szóval: *történelmünkben és történelmi tudatunkban méltó helyre szeretné állítani őket az az emlékbizottság, amelyet a MEDOSZ központi vezetősége a földmunkás- és szegényparaszti-mozgalmak emlékének ápolására hívott életre.*

„Az egész ország közvéleménye osztatlan megdöbbenéssel és mély részvétellel fordul az endrődi csatater felé” – írta a Népszava akkor, március 22-én. Most, negyven év múltán, március 26. és 27-én tudományos emléküléssel, kiállítással és emlékműavatással készül e bizottság fejet hajtani az endrődi mártírok emléke előtt. Hiszük, hogy amilyen osztatlan volt akkor a megdöbbenés és a részvét, ugyanolyan osztatlan lesz ma a kegyelet és főhajtás.

Mert kijár nekik.

S rajtuk keresztül, az emlékezés pillanataiban másoknak, a többieknek is. Fel egészen Dózsáig és Budai Nagy Antalig. Múltunk és történelmünk velük teljes. Nélkülük nem lett, nem lehetett volna. Ha róluk elfeledkeznénk, csonkább lenne múltunk, s megcsonkítanánk történelmi tudatunkat.

(Népszava, 1975. március 25.)

MEGVIRRAD MÉG VALAHA

1919. márciusa derűs, szokatlan enyhe nappal kezdődött.

Ragyog a napsugár, kint a mezőn pezsdül az élet és a minden boldogság alapját adó munka megindult a határban Endrődön is.

Ma már minden feltétele biztosítva van az eredményes munkának, úgy a gyárban, mint a szántóföldön vagy akár az irodában. Nem a jámbor óhajok hintaján érkezett meg e boldog állapot, hanem a dolgozó milliók véráldozatos harca kényszerítette ki megszületését.

Endrőd történetének 60 éves multjából egy rövid szakaszra tekintünk most vissza. Években és szenvedésekben gazdag veteránok fiatal éveiben lapozgattunk. Nem könnyű feladat ez. Másra figyelnek már az idősebb emberek is és elfelejtik a régmultat, amiben a szép volt a kevés.

Illő dolog egy ilyen évforduló alkalmával visszatekinteni, amikor már gyümölcsöt szedgetjük a fának és emlékezni azokról, akik a fát ültették, és nehéz munka árán a legnagyobb megpróbáltatások közepette is ápolták és megvédték.

Be kell ismernünk, hogy mulasztottunk, mert csak most kerítünk rá sort, hogy összegyűjtsük a nagy idők tanulságait és példát merítsünk azok életéből, amelyekben fejlődésünk gyökeredzik.

A Magyar Tanácsköztársaság endrődi vonatkozásait tesszük most közzé ezekben a sorokban, hogy tudja meg mindaz, aki nem tudta, vagy elfelejtette volna a munkásmozgalom dicső korszakának endrődi vonatkozásait.

Endrőd község főterén egy emlékmű áll, az első világháború áldozatainak nevét őrzi. 327 endrődi neve van kőbe vésvé, akiket aggódó édesanyák, szerető feleségek, bánatos szemű gyermekek hiába vártak haza. - Pedig nincs is ott mindenkinek a neve. Még annyi lehet azoknak a száma, akik a háboruban szerzett betegségben később haltak meg, vagy sirig tartó bánással nyomorogták végig örömtelen életüket.

Szerte Európában és a végtelen szibériai mezőkön egyesével és tömegével nyugosznak a meghalt katonák. Olcsó volt a szegény ember vére. Minden épkéz-láb embert behívtak katonának, aki magát rokoni vagy vagyoni összeköttetése révén menteni nem tudta. Akik tudtak hadikölcsönt jegyezni, azok szabadságot is kaptak. A szabadságra jövő katonák közül a módosabbaknak sikerült felmentetni magukat különböző ürügyekkel a katonai szolgálat alól. Az egyszerű emberek családjai kereső nélkül maradtak. A nyomorúságot hadisegélyek-

kel enyhítették. A hadisegély jórészét nem folyósították rendszeresen. Emiatt napirenden voltak 1918-ban a nélkülöző asszonyok tömeges megjelenései a község házában. Itt a legtöbb esetben még megértő, vigasztaló szót sem kaptak. Sóczó Ignác volt a községi bíró ekkor. Nagy, szőke dologtalan embernek ismerték. Gyermekei nem voltak, nemcsoda tehát, ha pöffeszkedő gőgjében úgy vág vissza a siró, követelőző anyáknak, hogy semmi köze a gyerekekhez, ő egyet sem csinált, vigyék őket legelni. Fokozta az elkeseredést méginkább, hogy Korcsok János másodjegyző még a kiutalt pénzt is vonakodott kifizetni. Meg nem határozott célokra tartotta vissza. Kővér, italos ember volt ez a jegyző, nem volt egy jó szava sem a kérő, méltatlankodó asszonyokhoz. Durva, gunyos megjegyzései miatt egy alkalommal az asszonyok rátámadtak és ki akarták huzni az irodájából. A község háza alsó épületének folyosója tele volt lármázó asszonyokkal. Viharszerű zaj keletkezett a jegyző magatartásáért.

Korcsok jegyzői szorongatott helyzetéből a községi rendőrbiztos, Hegedüs Ignác ki akarta szabadítani. Nagy hanggal lépett fel, és durván lökdösni kezdte az irodából kifelé az asszonyokat. Ekkor az asszonyok ő ellene fordultak. Néhány másodperc alatt lecibálták róla a mundért és heves ütlegelés közben a földre teperték.

Az asszonyok közül kicsik Hornok Maris és Nagy Varju Borcsa a legharciasabbak. Rátérdelnek a rendőrbiztosra és úgy verik. Mindenki úti már aki hozzáfér Hegedüs Ignácot. Nagy Varju Borcsa féktelen haragjában a fejére ül a rendőrbiztosnak és alfelét hozzádörgöli annak arcához. Hegedüs Ignác tehetetlen állapotában megpróbálja az egyetlen lehetőséget. Összeszedi maradék erejét és végtelen dühvel beleharapott Nagy Varju Borcsa alfelébe. Rettenetes sikoltást hall a tömeg... lefékeződnek az indulatok. Néhány szóból megértik a történeteket - sőt talán még többet is a valónál és nagy derűtség támad. A kedvező pillanatot Hegedüs Ignác felhasználta és majdnem teljesen ruha nélkül, össze-vissza karmolászva, megugrott az asszonyok közül.

Nem csoda az asszonyok elkeseredése, mert rájuk várt minden munka a ház körül is és a mezőn is. Még a cséplőgépeknél is asszony munkaerő dolgozott meg nagyobbacska gyerekek és öregek.

A háború folyamán orosz foglyokat is hoztak Endrődre. A község házában lehetett kiválasztani. Akiket a gazdák, vagy a gazdasszonyok kiválasztottak, azokat magukkal vitték.

Munkájukért a foglyok csak ennivalót kaptak. - Néhány jóvágású orosz fogoly egyes gazdasszonyoknál megkülönböztetett bánásmódban részesült. Ugy hogy pletykák is keletkeztek, valljuk be, hogy nem minden alap nélkül.

Egyszerűbb családok is kértek néhány napra fogoly munkaerőt. Az elégedetlenség azonban egyre nőtt. A nagylaposi uradalomban egész csapat orosz fogoly dolgozott. Itt lehetőség kínálkozott ahhoz, hogy a foglyok szervezkedjenek. Ha a munka fárasztó volt, akkor megálltak és jókat pihentek. Ez természetesen is volt, mert semmiféle fizetést nem kaptak. Ezt az ellenállást egyesek úgy magyarázták, hogy az orosz lusta, nem szeret dolgozni. Az itthoni helyzetnek a híre eljutott a frontra is. A szabadságra járó katonák vitték a szóbeli üzeneteket, meg a leveleket is. A katonák a fronton belátták, hogy nem az az igazi ellenség, akire löni kell, hanem a burzsujok. Több helyen barátkozás történt a fronton a magyar és orosz katonák között. Hiába gátolták ezt a tiszttek, a csapatok átcsoportosításával.

A háború folyamán sok ezer magyar katona került orosz fogságba, ezek között szép számmal akadt endrődi származású is.

A fogolytáborokat már 1917. után felkeresték a bolsevik párt agitátorai. Mind több és több katona látja be, hogy kétféle ember van, dolgozó és dolgoztató. Egyre többen csatlakoznak a Nagy Októberi Szocialista Forradalomhoz mint vöröskatonák. Az internacionalizmus jegyében, a közös ügyért, a kizsákmányolás megszüntetéséért sok katona vére folyik egybe a végtelen orosz mezőkön. A népek jövőjéért a békés alkotó munkáért azonban a legnagyobb áldozat sem lehet sok. Számos endrődi hal hősi halált a Szocialista Forradalomban. Neveiket és tetteiket befedte a múltó idő sűrű fátyola. Csak azoknak az endrődieknek a nevét tudjuk, akik későbbi idők folyamán hazakerültek. Ilyenek: Árvai József, Bela Elek, Fekécs Imre, Harmati Antal, Kurilla Pál, Nehéz Imre, Salamon István, Dógi Timár Gergely. A felsorolt endrődiekről tudjuk, hogy Lenin katonái voltak.

A harcokban kitűnt, megbízható katonákat a magyarok közül agitátor iskolába viszik a bolsevikok. Itt hat hetes politikai képzést kaptak. Fekécs Imre elvtárs is így végzett agitátor iskolát. Kioktatása után utnak engedték őket azzal a megbízatással, hogy saját hazájukban harcoljanak a kizsákmányolás megdöntéséért.

Fekécs Imre elvtárs sok szenvedés és hányódás után jut át a fronton. Lembergben találkozott Rákosi Mátyással is. Mindketten, mint volt orosz foglyok kerültek haza szabadságra. Egy fél napig kártyáztak és beszélgettek, de nem mondták el egymásnak, hogy milyen feladattal indították utnak őket.

Fekécs Imre elvtárs a megbízatásához hiven itthon is elmondja az Oroszországban történeteket. Az ilyen embereket figyelték a csendőrök. Fekécs Imre elvtársat is Rákosi csendőrtiszt helyettes vissza akarja rendeltetni a frontra. Ezt igen sok katonával megteszik, aki gyanuba esik.

Az endrődi Vida - féle házat kórházzá alakították át. Kb. 40 személy befogadására volt alkalmas. Vezetője Dr. Kovács Péter endrődi orvos volt, az

egyszerűbb ember a keze alatt hamarosan felgyógyult, és visszairányította a frontra.

A forradalom vihara már a levegőben volt községünkben is. Robbanásig feszültek az ellentétek. Egy szikra kellett már csak, hogy lángralobbantssa az indulatok tűzét.

Piros zászlónk, vörös zászlónk, lobogtatja a szellő...

1918. októberében az őszirózsás forradalom hatására Endrődön is megmozdulások voltak. Kezdetben terrorista jellegű. Salamon Mátyás vezetésével, főleg fiatalokból álló csoport behatolt a községben lévő boltokba és az árukészletet kidobálták az utcára. A járó-kelők ezt jórészben széthuzgálták.

Hire érkezett annak is, hogy a gyomai vasutállomáson 3 vonat vesztegelt, amelyek élelmiszert, zsírt, cukrot, ruhát, szappant és más háztartási cikkeket szállított volna frontra. A forradalom hatására a vonatot a vasuti személyzet otthagya. A vonatok ajtaját feltörték és az abban lévő árukészletet fosztogatni kezdték. Egyesek már szekérrel is megérkeztek a készletek elszállítására. A nagylaposi állomáson petróleum és olaj szállitmány volt. Ezek hasonló helyzetbe kerültek. A fosztogatók között nagy számmal voltak endrődiek is.

Egyik hazatérő katona elkeseredésében kézigránát dobott be Korcsok János jegyző udvarára. A kézigránát különösebb kárt nem okozott, de igen nagy hire lett a faluban. A tettest természetesen a megszeppent előljáróság és csendőrség nem merte felelősségrevonni.

A forradalom igazi katonái Gyomán megszervezték a 23. vadászászlóaljat, mint nemzetőrséget. A rendeltetése ennek az önkéntesen alakult és leszerelt katonákból álló csoportnak az volt, hogy megakadályozzák a további fosztogatásokat és a közvagyon védelmét. A katonaság megvédte az orószakos eltulajdonítástól a vonatszallitmányok jórészét is, és igazságos elosztást követelt. A gyomai katonai alakulatnak igen sok endrődi is tagja volt.

Ilyenek voltak pl: Smiri István, Bukva András, Gellai István, Timár Vince, Timár Károly.

Mivel a katonai alakulat frontotjáért egyénekből tevődött össze, és kipróbált harcosok voltak, különleges kiképzésben nem részesítették őket. Általában mindegyik tudta, hogy ki az ellensége. Ezen katonai alakulat szélhelye Gyomán a 48-as kör volt.

Nem háltak bent, csak akik éjjeli szolgálatot tartottak. Őrség vigyázott a hidakra, középületekre, raktárakra, vasutállomásra, postára.

Endrődön is megalakult leszerelt katonákból a nemzetőrség. 40 tagja volt. Vezetője először Tóth Mátyás, majd ennek működésével nincsenek megelégedve, leváltották és helyette Fülöp Jánost nevezték ki, de ez is elődje sorsára került. Végül Szabó József lett a nemzetőrség parancsnoka.

Megalakult Endrődön is a Nemzeti Tanács, amely a község előljárósága mellett működött, székhelyük a mai tanácsháza alsó részében volt. A Nemzeti Tanács vezetője Ósapai Lajos patikus volt. Nevezett jó beszédképessége miatt népszerűségnek örvendett, megválasztása idején a faluban. A Nemzeti Tanács tagjai többségben még a falu nagyobb gazdái és egyes tisztviselőiből valók. Működésében érvényesült a korrupció. Az érkező árut a Nemzeti Bizottság osztotta ki, elsősorban saját maguk és közvetlen hozzátartozóik, jó ismerőseik körében.

Megtörtént, pl. az is, hogy érkezett gyufából 25 szílat kapott minden család, amíg a patikus, doktor, jegyző, szolgálója egész paklival vitt magával. A nemzetőrség harcosabb tagjai fegyveresen követelték az igazságos elosztást. Visszaszedték a gyufát, élesztőt, és egyenlő arányban osztották el.

Megtörtént az, hogy a jobbmódu gazdák a rekvirálás elől tanyára akarták menteni szalonna és disznóhus készleteiket. A nemzetőrség ezek jó részét is elfogták és kiosztották a rászorulóknak között.

A Földmunkás szakszervezet irányítása alatt állott a Nemzetőrség. Felfedezték azt is, hogy a Vida féle kórháznál lévő több vagon szén és fa hova került. Majdnem teljes egészében eltűnt ugyanis a tüzelőanyag a kórház raktárából. A Földmunkás Szakszervezet 3 nemzetőrt, Fekécs Imrét, Uhrin Györgyöt, Czmarkó Mátyást küldötte ki a tüzelőanyag hollétének felderítésére. A Nemzetőrök a tüzelőt dr. Kovács Péter orvosnál, Ósapai Lajos és Stercula Jenő gyógyszerésznél, valamint a bank épületénél találták meg. Ezeken a helyeken egy-egy vagon szén és ennek megfelelő tüzifa volt felhalmozva. Másnap 6 fogat és egy-egy nemzetőr 3-3 munkással kiment a megnevezett helyekre és a tüzelőt iskolák és magánosok részére megfelelő arányban a helyszínen kiosztották. Az orvosnak és patikusnak is hagytak 5-5 mázsa szenet és 3-3 mázsa fát.

A Nemzeti Tanács lényegesebb dolgokkal működése alatt nem foglalkozott mert a forradalmi szerv inkább a Földmunkás Szakszervezet volt. Ennek tagsága 7-800 körül lehetett. A vezetője Majoros Lukács volt. A Szakszervezetbe való felvétel a tagság jóváhagyása útján történt. A harctérről hazakerülő proletárok egymás után jelentkeztek a szakszervezetbe. E szakszervezetben állandó agitációs tevékenységet fejtett ki Bartos Pál endrődilakos. Nevezett endrődi parasztember volt. Világot járt, jó politi -

kai felkészültséggel rendelkezett. Sokat olvasott. Mindig volt szobájában könyv és ha a szántást félbehagyta, akkor már olvasott. Több nyelvet is beszélt. Állandóan lelkesítette a szakszervezet tagságát. Beszélt a forradalom jelentőségéről, annak eredményeiről. A dolgozó emberek nagyszemélyi jövedelméről. Mindig nagy figyelemmel hallgatták beszédét, majd utána sok kérdést tettek föl és heves viták keletkeztek nyomában.

A szakszervezetben nemcsak proletárok voltak, hanem jelentős számban kérétek felvételüket kisparasztok is. A községben tartózkodott a csendőrség is, csak a kakastollas kalap helyett hordtak katonasapkát. A csendőrségtanyában tartózkodtak és egyik alkalommal 4 csendőr kérte felvételét a Földmunkás Szakszervezetbe. Az éppen benntartózkodó szakszervezeti tagok nem járultak hozzá a felvételükhöz. Azzal a megindokolással, hogy nem becsületes emberek, mert ha becsületesek lettek volna, nem vállalták volna el a csendőri szolgálatot sem. Fekécs Imre, mint első bizalmi ember a csendőröket kiutasította a szakszervezet helyiségéből. A szakszervezet székháza először a Kiszely féle helyiség volt, amelynek helyén ma a Dr. Cseh József háza áll. Itt nem fértek el és a nagy ucai ovoda tanterme lett a szakszervezet irodája és ülésterme.

A községben 3 irányító szerv van 1918. év végén és 1919. év elején. A Földmunkás Szakszervezeté volt az igazi vezető szerep. A tanácsházánál az első épületben a Nemzeti Tanács, az új épületben pedig a régi államgépezet tisztviselői, jegyző, bíró, esküdtek stb. tétlenkedtek.

A Földmunkás Szakszervezet közel ezres tagsága nagy felvonulásokat rendezett. A székháztól a piac-térig zászlókkal és piros kokárdákkal vonult fel a forradalmi tömeg és a piac-téren lelkesítő forradalmi dalokat énekeltek. Igen kedvelt dal volt a következő:

Piros zászlónk, vörös zászlónk lobogtatja a szellő
Jer alája te jogtalan szenvedő
Testvérünk vagy, mért ne tartanál velünk,
Ha munkás vagy, nem lehetsz te ellenünk.
Nem ismerünk címet, rangot, ágas-bogas koronát
Szerszámot a naplopónak, kaszát, kapát, boronát,
Legyen kérges annak is a tenyere,
Aki miatt nincs a népnek kenyere.

Közben benépesült egy-egy ilyen alkalommal a piac-tér és Bartos Pál az egybegyűltek előtt nagy, lelkesítő beszédet mondott.

1918. szilveszterére a harctérről hazakerült katonák és proletár lányok nagy műsoros estét rendeztek a Koorona vendéglőben, a mai mozi helyiségben. A műsoros est rendezője Cserenyecz Mátyás volt. Az első

műsoraszámban egy 20-30 -as létszámú fiú és leánycsoport vonult fel a színpadra, élükön Uhrin Györggyel, aki a kezében nagy vörös zászlót lobogtatott. A zsúfolásig telt helyiség hallgatóságának a fiatalok elénekelték a Piros zászlónk, vörös zászlónk kezdetű közismert dalt. Hatalmas lelkesedés tört ki a közönségből.

További jelenetekben katonatréfák, a háborús élet nyomorúságait megjelölő részleteket játszottak el a fiatalok. Cserenyecz Angéla és Timár Margit, valamint Vaszkó Ilona verseket szavaltak. A további jelenetekben az urasági cselédek és a földbirtokosok közötti helyzetet mutatták be. A jelenetet dalokkal illusztrálták. Kint a pusztán szántóvetek..., Ugy elmegyek hirt sem hallasz felőlem... Ugye babám másnak mondtad, hogy szeretsz..., azonkívül még az Ifjusági kórusban is énekelt különböző dalokat.

A műsoros est utolsó jelentében a földosztást játszották. A falusi bíró Cserenyecz Mátyás volt, a földigénylők pedig leszerelt katonák.

A műsor után az Ifjuság jó kedvvel, fölszabadult hangulatban reggelig mulatott. Semmiféle rendzavarás nem történt.

A kulturára és szórakozásra vágyó proletárság igénye merült fel és követelték az ifjúságtól, hogy szindarabot tanuljanak meg. Még január havában betanulták a "Kintornás család" c. népszínművet. Igen nagy sikert értek el a színpadra került lelkes proletár fiúk és leányok. Őt izben is lejátszották a szindarabot.

A Földmunkás Szakszervezetben lázasan folyt az agitációs munka a szervezkedés a kibontakozó szabad élet felé. Tartották a kapcsolatot a szomszéd községekkel is. Több izben vonult át a forradalmi tömeg Gyoma községbe is. Nem szabályos katonai rendben meneteltek, hanem az egész utat ellepve lassu menetben, dalolva, jó hangulatban ment a tömeg. Az asszonyok és lányok még piros fejkendőkből is csináltak zászlókat, Közben a forradalmi dalok éneklése tette hangossá az utcákat, amerre jártak. Nem egyszer énekelték a paróchia előtt elhaladva, vagy megállva a közismert klérus ellenes dalt. Némelyik alkalommal megállt a tömeg a paróchia előtt és teljes erőből énekelték a következő dalt:

Megverte a sors a mi kis falunkat,
Nincs abban jó dolga, csak a mi papunknak,
Tele a pincéje, tele a kamrája
Gömbölyü menyecske visel gondot rája.
Olyan jól megy sorja, tokát is eresztett
Egyebet se csinál, hányja a keresztet
Még az oltárnál is bort iszik a jámbor

S nagyokat nyel rája mivelőnk a kántor .

Böjtöt , miatyánkot parancsol ő nékünk

Böjtölünk mig e világon élünk

Jobb volna , ha egyszer szerepet cserélnánk

Dolgoznék őkelme , mi pedig henyélnénk.

A dal éneklése után Uhrin György beszaladt a paróchiára es Zelinka János plébánosnak a markába nyomott egy piros kokárdát , megmondva neki, hogy mostmár ezután ezt viselje. Tehetetlen dühvel nezte Zelenka a lelkes forradalmárt és kelletlenül markába szoritotta.

Március 15-én a lelkes tömeg átvonult Gyomára a főtérrre is. Ugy Endrődön , mint Gyomán a burzsuj házaknál is zászlót tüztek ki, amelyek koronás cimerekkel voltak ellátva. A tömeg ezeket leszedte , kivágta belőle a koronát és hangos kiáltásokkal a következőket kiabálták: Le a háboruval le a királlyal. Több helyen csak a piros részét hagyták meg a zászlónak, és így tüzték vissza. Gyomán a templom gombjára egy endrődi származású festősegéd piros zászlót tűzött ki. A gyomai piactéren Bartos Pál nagy beszédet tartott , amelyre Mácz patikus válaszolt. A beszédek után Timár Margit endrődi leány szavalt, a szavalat végén a gyomaiak egy piros rózsából való koszorut tettek a nyakába. A vörös zászlót a menetben Giricz Pál vitte.

A látogatásokat egy izben a gyomaiak is visszaadták , de jóval kevesebb számban . Endrőd nagy tömegű és lelkes forradalmi tömege erősen hatott a gyomaiakra.

A járás főszolgabírája Pálka Pál felelősségre akarta vonni azokat , akik az ilyen felvonásokat rendezték és azt aki a vörös zászlót kitűzte a torony tetejére. Elhatározásának azonban semmi ereje nem volt.

Piros a lobogónk, sok a katonája ...

Bartos Pál állandóan járta Mezőtúrt, Szolnokot, ahol találkozott a forradalmi vezetőkkel, akikkel megbeszéltek a további teendőket .

Előkészítették a Direktórium megválasztását. A Földmunkás Szakszervezetben kijelölték azokat az egyéneket, akiket javasoltak megválasztásra a Direktórium tagságába. Kb. 70 főre tettek javaslatot. 1919. március 21-én a tanácsháza udvarára összegyűlt tömeg előtt kihirdették a jelölteket . Elmondották azt is, hogy lehet másokra is javaslatokat tenni. A tömeg nem teljes egészében volt megszervezve és így érvényesült benne egyes közbekiáltók szava is. Így 120-130-ra növekedett azoknak a száma, akikre a szavazatokat javasolták leadni a választóknak.

Az egész nap a szavazással telt el. Szép napsütése idő volt. A választók csoportokba verődve tárgyalták, hogy kiket válasszanak be a Direktóriumba. Egy-egy személy 50 főre tehetett választási javasslatot. Még a ligetben is voltak csoportok, ahol jól megtárgyalva írogatták egy-egy papírlapra azoknak a neveit, akik a Direktóriumba bekerülnének. A tanács-háza folyosóján volt az urna, ide dobták be a szavazócédulákat. Még az este folyamán számolták össze azt, hogy kire hány szavazatot adtak le. A legtöbb szavazatot Fekécs Imre kapta. Utána ugyancsak sok szavazatot kapott Bartos Pál, Szabó István, Verbóci István, Barjak Lajos, Orbók János, Majoros Lukács, Majoros István, Smiri István, Gyuricza Imre, Fadyas Imre, Mastala János, Varju Pál, Hornok József, Benkó Lajos, Hunya István.

A választásban úgy egyeztek meg, hogy az az 50 tag lesz a direktórium tagja, akire a község lakossága a legtöbb szavazatot adta le.

21-én este a Földmunkás Szakszervezetben gyűlést tartottak, ahol a választás eredményeit és a további teendőket beszélték meg. Bartos Pál kihirdette, hogy másnap reggel minden direktórium tag tartsa kötelességének, hogy 8 órakor reggel a községháza előtt legyen.

Másnap reggel jóval 8 óra előtt már gyülekeztek a Direktórium tagjai a községháza előtt. Kevéssel 8 óra előtt megjelent Bartos Pál is, és rövid beszédében a következőket mondta: "Eltársak, jó reggelt kívánok! Eljött az ideje, hogy kiszellőztessük a községházát. Ki az agarakkal! Éljen a Magyar Tanácsköztársaság! Gyerünk utánam!"

Megindult a Direktórium tagsága Bartos Pál után. Bartos Pál a tanácsterem felé sietett. Követte mindenütt a Direktórium egész tömege. Fekécs Imre a községháza alsó folyosója felé ment néhány társával. Megállottak a Nemzeti Tanács szobája előtt és Fekécs Imre felnyitotta az ajtót, beszólt az ottlévő néhány Nemzeti Tanács tagjának: "Mikor akarnak maguk szellőzőködni? Megposhadnak már itt! Nem vették észre, hogy letelt az idejük?" Ősapai patikus ráemelte tekintetét Fekécs Imrére, aki egy régebbi kijelentésére figyelmeztetve így szólt: "No látja Ősapai polgártárs eljött az orosz szellem!"

Szabó István a főjegyző ajtaját nyitotta ki. A főjegyző fölnezt az íróasztala mellől, majd fölállt és rövid ideig szembenézett Szabó István-nal, Szabó István kemény, energikus ember volt. Határozottan rászólt a főjegyzőre: "Távozzon!"

A főjegyző vette a kalapját és görbebotját de nem az ajtó felé, hanem a tanácsterembe ment át, ahol a bíró szobája volt. Ekkora Bartos Pál már a tanácsterem közepén állt, és Sóczó Ignác bírót szólította fel a követ -

kező szavakkal : " Na , biró ut , szedje maga a lábát, mert sarkába harap a kutya ! "

Büszke , gőgös , kényelmes ember volt a biró . Lomha mozgással állt fel. Leakasztotta kabátját , szemére huzta a sapkáját , a sarokból előkotorta görbebotját és fejét mélyen lehajtva megszokott lassúsággal elballagott a tanácsteremből. Közben állandóan nézte a földet, mintha keresett volna valamit.

Igy nitogattak ki minden ajtót a Direktórium tagjai és küldték el a község valamennyi tisztviselőjét.

Csupán a község gazdáját , Timár Mihályt tartották meg, aki a nép előtt közmegebecsülésnek örvendett . Bartos Pál Timár Mihálynak azt mondta, hogy felkérem magát Mihály bácsi , legyen szives ittmaradni és tovább vinni a községi gazda munkáját , addig is amíg nem tanítunk meg valakit erre a tevékenységre.

Bartos Pál az esküdteket is összehívta . Megmagyarázta nekik röviden , hogy nagyot fordult a világ. Ezután munkából kell megélni minden embernek. Próbáljanak ők is valamilyen munkát vállalni és annak eredményéből megélni . Utána távozásra szólította fel őket és azok szó nélkül elhagyták a községházát.

Majd felszólította Bartos Pál a Direktórium tagjait , akik eddig valamennyien a községháza folyosóján tartózkodtak , hogy a tanácsterembe fáradjanak be. Szabó Istvának pedig megmondta , hogy a községháza minden hivatalos helyiségét zárja be. A kulcsokat majd azoknak adják át, ekiket a Direktórium kinevez.

Közben nemcsak a Direktórium tagjai , hanem a község lakosai közül is többen megjelentek a községházán. Ezeket a tanácsterem mögötti helyiségbe szólították be. A tanácsterembe csak a Direktórium tagjai tartózkodhattak. Majoros Lukács , mint a Földmunkás Szakszervezet elnöke üdvözölte a Direktórium tagjait . Majd elmondotta, hogy meg kell most választani a Direktórium Igazgatóságát.

Legfontosabbnak tartotta az elnök, alelnök és mezőgazdasági ellenőr személyét. Javaslatot tett arra, hogy ezekre a tisztségekre Bartos Pált, Szabó Istvánt és Fekécs Imrét válasszák meg. E három nevet felírták 50 cédulára , majd ráírtak még 3 másik direktórium tag nevét is. Megmondták, hogy aki ezekre szavaz , valamelyik 3 neve után írja oda annak a tisztességét . A választás fegyelmезetten és rendben megtörtént.

Később megválasztották az Igazgatósága tagjait is. Ezek névsora a következő:

Bartos Pál elnök

Szabó István alelnök

Fekécs Imre mezőgazdasági ellenőr

Verbőczy István pénztárnok

Barjak Lajos ellenőr

Fadgyas Imre és felesége, Benkó Lajos és felesége, Gyuricza Imre

Fagyas Gyárfásné közéleti ellenőrök.

Szabó József nemzetőrség parancsnoka.

Igazgatósági tagok: Majoros Lukács, Majoros István, id. Smiri István, Gyuricza Imre, Fadgyas Imre, Mastala János, Varju Pál, Hornok József, Benkó Lajos, Verbőczy István.

A volt Nemzetőrség tagjait felszólították, hogy akarnak-e tovább a Vörös Őrségnek tagjai lenni. Eki nem akar, az szereljen le, de távozzék. Mindenki a helyén maradt. A Vörös Őrség tagjai ugyanis egyszerű munkás, paraszt emberek voltak és fizetést is kaptak.

Elhatározták még azt is, hogy a község régebbi alkalmazottai közül az ügyvitel további vezetéséhez Moldvai Lajos harmadjegyzőt és Kugler György irnokot visszaveszik munkába. Nevezettek egyszerű és népszerű emberek voltak. Eddig is lelkiismeretesen ellátták kötelességüket. A Direktórium nem volt értelmiségi ellenes, a néphez hű tanítókat Orbók Jánost és Bencze Sándort a Direktóriumban is meghagyta.

Sőt a Direktórium alelnöke, Szabó István érettségizett fiatalember volt, aki a világháboruban hadnagyi rangot viselt. Ezek a személyek azonban melléállottak a proletárdiktaturának és harcoltak is érte.

Amikor Bartos Pál a megválasztás után programbeszédet tartott, kinyílt a tanácsterem ajtaja és Zelenka János plébános jött be rajta. Engedélyt kért a szólásra. Az engedélyt megkapta. Tótos akcentussal a következőket mondotta: "Minden előljárásnak hazánk törvényei alapján az első teendője az, hogy templomba megy és hálaadó misén vesz részt. Felszólítja ezért a község új vezetőségét, hogy fáradjon át a templomba misére."

Az elnök a maga részéről megjegyezte, hogy a törvények, amelyek szerint eddig vezették az országot, nem maradnak érvényben, de ha a Direktórium tanácskozás helyett templomba akar menni, ő nem fogja megakadályozni. Majd megszólította Szabó István alelnököt, hogy kíván-e menni a templomba? Szabó István azt felelte, hogy neki most fontosabb dolga van annál. Majd Fekécs Imrét szólította meg az elnök, hogy óhajt-e templomba menni. Fekécs Imre keményen kijelentette, hogy kisebb gondja is nagyobb annál eddig sem volt, ezután sem akar menni. De, ha véletlenül betévedne, akkor megengedi a papnak, hogy a nyakát levágják. Majd a Direktórium

egész tagságát kéredezte meg Bartos Pál, akikben az eddigi példaadás alapján hajlandóság nem mutatkozott.

Hosszabb beszédet mondott Bartos Pál, választa a Direktórium teendőit. Kiemelte beszéde folyamán különösképpen azt, hogy most ők a nép akaratából vannak ezen a helyen és a népet mindig tiszteletben kell tartani. Beszélt a jövődőről, amelyben a munkája alapján lesz megbecsülve mindenki. A Direktórium megalakulása után azonnal kiküldték Fekécs Imrét, és két társát a nagylaposi uradalomba felvenni a leltárt.

A nagylaposi uradalom 3646 kat. hold föld volt. Az uradalom birtokosai gróf Saint Genois Mauriette, továbbá báró Beese Jánosné és lovag Eleilében Régner Péterné volt. A birtokot Balogh Gyula nagybérló bérelte. A kulcsár Lada Lajos, pusztagazda Timár József, pusztacsász Babos János volt.

A földterület kétharmada buzával volt bevetve. Két tábla meg volt hagyva kukoricának, ezeket még ősszel felszántotta a gőzgép. Március elején a bérló elvetette a tavaszi árpát is, mert igen kedvező volt az időjárás. Így csak a kukoricának szánt föld volt kimaradva.

Fekécs Imréék átvizsgálták az uradalom jószágállományát és megállapították, a következőt: 36 igás ökör, 46 sőreökör, 3-35 növendékjószág, 8 tehén, 20 ló, 12 csikó, 56 hizósertés, 11 kocadisznó 80 süldő.

Terményből 6 vagon buza, másfél vagon árpa volt becslés szerint. 68 mázsa zabor fölmértek. 2 göré volt megrakva morzsolatlan kukoricával. 20 hizót megjelöltek levágásra, tekintettel arra, hogy a lakosság már az első napokban húst kért a Direktóriumtól. Balogh Gyula bérló nem akarta engedni, hogy a hizókat levágják. Fekécs Imréék azonban fegyverrel a kézben megmagyarázták, hogy az éhező embereknek enni kell és a hivatalos árát meg fogja kapni.

Már az első vasárnapon 6 hizót le is vágtek. Vita folyt a Direktóriumban arról, hogy a nagylaposi uradalom földjét hogyan osszák ki az igényjogosultaknak. Ugyanis határozott követelés nyilvánult meg a lakosság részéről, hogy osszának földet. Szabó István és Bartos Pál mellett állottak, hogy sokkal jobb volna, ha a földet szövetkezetben művelnék meg, mert a földművelési eszközöket, gépeket csak így tudnák közmegelegedésre hasznosítani. A szövetkezet megalakításának gyakorlati kivitelezésével azonban nem voltak tisztában. Nehéz lett volna ezt megértetni a földigénylőkkel is. A nagylaposi uradalomból kb. 600 hold volt megmaradva kukorica alá. A többi, mint említettem már előzőleg bevetette a bérló buzával és tavaszi árpával.

Végre úgy döntöttek a Direktóriumban, hogy kiosztják a földet az igénylőknek. Mindenkinek egy kis hold földet adtak. Babos János pusz-
tacsósz jelölte ki a földterületeket. Sorsot húztak a parcellák sor-
rendjében, akiknek vetőmagjuk volt, azok már néhány hét múlva kapál-
ták is a földet és kézierővel vetették el. Akik pedig nem rendelke-
tek vetőmaggal, azoknak megígérte a Direktórium, hogy amikor eljön
a vetés ideje, az uradalom góréjából meg fogják kapni a vetőmagot.
Erre a vetőmagosztásra azonban csak a románok bejövetele után került sor.

Követelte még a község lakossága azt is, hogy veteményföldet osszanak
ki. Eddig ugyanis a községben senkinek sem volt ugynevezett dinnyeföldje.
A krumplit és káposztát az előző években a gyomai vásáron szerezték be
az endrődiek. Őszi időben a Tiszán és a Körösön hozták le Szabolcsból
idáig. Az is megtörtént, hogy egy-egy hajó Endrődig is lejött és itt
fel lehetett vásárolni a krumplit és a káposztát.

A veteményföld osztásával Uhrin Györgyöt, Padgyas Imrét és Benkó La-
jost bizta meg a Direktórium. Száz négyszöglet osztottak családonként.
Kb. 200-250 igénylőkapott dinnyeföldet. Kiosztásra került a Knapcsek-
zug / a mai Csókási zug / továbbá a ligeti veteményeskert és a mai sport-
pálya területe. Ezeket a földeket a lakosság művelés alá vette.

Fegyverbe ...

Boldog napokra ébredt 1919. március 21-vel községünk lakossága. Ezer
éven át a vagyon jelentette az emberi nevet is. Az ember értékét vagyona
döntötte el. A kisémmizett proletároknak kicsi gyermekkoruktól kezdve
csak a megaláztatás járt ki. A kis kanászok, kis béresek kizárólagos
lakhelye az istálló volt. Szellőzetlen, bűdös istálló a jószág teste
kigőzölésével volt fűtve. Szabadság, pihenő, szórakozás ismeretlen
fogalom volt számukra. Hajnal 2-3 órától este 9-10 óráig állandó haj-
sza volt az élet.

A gazdák szigorúan betartották a cselédséggel a heti kétszeri böjtöt.
Szerdán és pénteken csak aludttej, keserű turó, hagyma volt a táplálék.

Emlékeztetőre ezt az étrendet más napokon is megtartották. Mindezekért
naponként imádkozni kellett.

A munkától agyonnyomorodott, egészségtelen életkörülmények között,
kevés táplálékkal annál több munkával élő proletárság széles körében ara-
tott a halál. Endrődön évenként 600 születés volt, de 400 még abban az
évben elpusztult az újszülöttek közül.

Ezt a sötét éjszakát űzte el a márciusi hajnal. Napról-napra ezt látta megvalósulni a nép, amiről eddig még álmondi sem mert. A rablőháboru tönkretette az országot. Kevésélelem, elhanyagolt mezőgazdaság volt az örökség a bűnös multtól. De annak a tudata, hogy másképpen lesz holnap, erőt adott az emberekbe, megsokszorozta a munkakedvet.

Hogy mit érzett a felszabadult proletárság, nem tudja azt elképzelni aki nem élte a hárommilió koldusok nyomorult életét.

Visszakivánhatta-e a napi 15-20 órás munkát, a heti kétszeri böjtöt, aludttej, keserűtúró böjtös kosztot, gazdauraméktől elszenvedett pofonokat?

Kukoricaföldjét kapával készítette elő a vetséhez, amelyet a Direktóriumból kapott. A pacsirta dalolása közben kis hizójára gondolt, amikor majd egy havas téli reggelen gyermekei kipirult arcát, csillogó szemét a disznóperaszelés tüzes lángja világítja meg. Ennek melegét érezte, amikor mindig fokozott lendülettel vágta a kapát a földbe.

De vissza-visszejárt a mult fekete fenyegető képe. Suttogtak a család nélkül maradt gazdák, hogy nem maradhat ez így, megfordul újra a világ. Erre is gondolt kapálás közben, ezt is hallotta itt-ott suttogni. Kicsit elkecsereedett, hogy elvehetnék tőle ezt az életét, amelynek már a jövődjéért is megszenvedett. Megadta a munkában és arra gondolt, hogy ki védi meg mégis, ha... Megadták rá a választ a szakszervezetben. A Kommunisták Magyarországi Pártja. Ezért lépett be megalakulása alkalmával 180 proletár a Pártba.

Gubuznai Mátyás még Dévaványára is átment, hogy megalakítsa ott is a Pártot.

A szép tavasz egén viharfelhők tornyosultak. Igaza volt a nagygazdáknak, hogy nyugosznak bele Magyarország urai a megváltozott helyzetbe. Április havában hírejárt, hogy az ország urai segítségül hívták a románokat, cseheket. Elkecsereedett haraggal fogadták az elvetemült gaztettet a proletárok. Csoportokba verődve tárgyalták a piac-téren a községháza környékén az eseményeket.

Harcos kiáltás zugott végig az országban. A párt szava volt ez. Fegyverbe!... - hangzott mindenfelé. Hirdették a kiragasztott plakátok. Nagyobb csoportok határozották el önként, hogy fegyvert ragadnak a proletárhatalom megvédésére. Az elkecsereedett lelkes, bizakodó hangulat váltotta fel. Nagy csoport gyülekezett össze a község piacterén. Bartos Pál elmondotta, hogy milyen veszély fenyegeti az országot és az elmúlt világ urainak gaztettét értékelte. A gyűlés végén lelkes éneklés volt:

Piros a lobogónk , sok a katonája
Gyere ide komám, állj te is alája
Kemény a tenyered , napsütött az arcod
Ne légy hát te barom, ne törd el a sarcot.

Akinek nem langyos vizből van a vére
Nem fogja be magát az iga elébe
Ha kisütött a nap. vége van az éjnek
Lesz még hajnala is , lesz még a szegénynek.

Csak a községből mentek el 375-en április közepén jelentkezni Vöröskatonának . Egyik csoportot Mészáros Mátyás vezette Békéscsabára. Más endrődiek még távoli munkahelyükön álltak fegyvebe. A gyomai 23-as határvadász zászlóaljból alakult egykori nemzetőrség tagjai , mint fegyveres katonák álltak be. Április 27-én a Direktórium majdnem teljes tagsága és a hozzácsatlakozott proletártömeg gyalogosan indult el Mezőtúrra.

A többi hős vöröskatonával együtt harcoltak az endrődiek is. Szolnok, Salgótarján , Kassa környékén és végig a Tisza mentén üzik a betolakodó idegen katonákat a vörösek.

Nem sajnálták életüket sem adni a jövődőért a felnövekvő ifjúság boldogabb létéért . Is endrődiről tudunk , akik hősi halált haltak a harcokban :

1. Polányi Mihály	hősi halált halt	Mindszent határában
2. Hegedüs Mihály	"	Hódm.v.hely "
3. Hegedüss Imre	"	Kőszegabos "
4. Márton György	"	Hódm.v.hely "
5. Adamik József	"	" "
6. Duber Lajos	"	Szajol "
7. Bagó György	"	Hidasnémeti "
8. Fadgyas Gergely	"	Abas "
9. Szosznyák András	"	Kürtös "
10. Paulis István	"	Butyin "

Új sir domborodik a szarvasvégi temetőben . A sirhoz állított síremlék táblája hirdeti, hogy " Emlékezzünk a hősi halált halt vöröskatonákra, akik azért áldozták drága életüket, hogy szebb legyen a holnap ". Itt nyer végleges nyugvóhelyet az a három vöröskatona , akik a községünk határában haltak hősi halált.

Veteránok elmondása alapján
összeállította:

Borbély Sándor ált. isk. ig.

